

Földváry Miklós István

A hagyományos római (ún. tridenti) liturgia

I.

Éppen két évvel ezelőtt, 2007 júliusában XVI. Benedek pápa törvényerejű dokumentumban nyilvánította ki, hogy a római liturgia hagyományos (ún. tridenti, trienti, trentói) változata a továbbiakban – ugyanazon év szeptember 14-től – korlátozás nélkül végezhető. A Szentatya a világ püspökeinek szóló kísérőlevelben részletezte és magyarázta meg az intézkedése mögött meghúzódó okokat és szándékot. Azt is nyilvánvalóvá tette, hogy intézkedése tulajdonképpen szükségtelen: a hagyományos római liturgiát elvileg soha és senki nem tiltotta be, végzését nem korlátozta, így a rá vonatkozó tiltások és korlátozások valójában jogszerűtlenek voltak. Mivel azonban mind az egyházi hierarchia, mind a hívek körében közmegegyezésnek számított, hogy a hagyományos liturgia végzése törvénytelen, a pápák és a püspökök rendszerint engedményképpen, úgynevezett indultumokban biztosították ezt a lehetőséget. Ilyen indultumot adott ki előbb II. János Pál pápa 1984-ben (*Quattuor abhinc annos*), majd ezt terjesztette ki és erősítette meg 1988-ban (*Ecclesia Dei*). Mivel a helyzet nem javult lényegesen és az ősi gyakorlatnak elkötelezett személyek, közösségek továbbra is legfőbb megtűrve, számos akadály között működhettek, XVI. Benedek pápa motu proprioja (*Summorum pontificum*) minden eddiginél nyilvánvalóbban juttatta kifejezésre, hogy a régi római rítus fönntartása vagy föllevenítése nemcsak megengedett, de egyenesen kívánatos jelenség az Egyház életében. A problémák azóta sem oldódtak meg maradéktalanul, de a hagyományos liturgia végzőinek száma sok országban ugrásszerűen megnőtt. Őket és kezdeményezőiket számos püspök, érsek és bíboros nemcsak jóindulatáról biztosította, hanem az adott közösségekkel együtt, celebránsként is közreműködött ebben a liturgikus formában. Ugyanezt tette több, magas rangú szentszéki méltóság.

Mindemellett nem szabad elhallgatnunk, hogy – részben épp liturgikus állásfoglalása, de a katolikus tanítás iránt más kérdésekben is tanúsított, megalkuvásmentes hűsége miatt – évtizedek óta példátlan heveségű támadásoknak van kitéve XVI. Benedek pápa a világsajtó, sőt egyes katolikus szervezetek, vezetők részéről. Jóllehet ezek a támadások Magyarországon kevésbé durvák és nem is olyan gyakoriak, általános a tájékozatlanság a pápa megnyilatkozásaival és intézkedéseivel kapcsolatban, különösen, ami a liturgiát illeti. A jelen írás célja, hogy legalább a hagyományos római liturgiával kapcsolatban eloszlassa ezt a tájékozatlanságot, hiszen – ha nem is olyan ütemben, mint más területeken – a régi rítus jelenléte egyre érezhetőbbé válik a magyar egyházi életben is. Különösen időszerű ez a sümegi és a Sümegre zárandokoló hívek számára, mivel Barsi Balázs, a sümegieknek kedves és liturgikus lelkeségéről, igényességéről ismert ferences atya június 14-én bemutatta ebben a formában első nyilvános szentmiséjét, amelyet a Magyar Televízió július 12-én az egész ország nyilvánossága előtt le is vetített.

A jelenleg többséginek számító, megreformált római liturgia a köztudatban a II. Vatikáni Zsinathoz kapcsolódik, sokszor kifejezetten mint „zsinati” liturgiát emlegetik. Valójában a II. Vatikáni Zsinat alatt végig az úgynevezett „tridenti” rítust végezték szerte a világon, és így magán a zsinaton is. Másrészt a zsinat maga nem bocsátott ki liturgikus könyveket. A liturgia kérdését valóban elsődlegesnek tekintette, aminek világos jele, hogy első dokumentuma a liturgikus konstitúció volt (*Sacrosanctum concilium*), de ez csak kevés egyértelmű változást kívánt meg, inkább a liturgikus katekézisre és lelkiségre összpontosított. A liturgia reformját a hagyománnyal összhangban, a szerves továbbfejlődés jegyében, csakis a legszükségesebb kérdésekben határozta el. Mindemellett meg kell jegyeznünk, hogy bár a II. Vatikáni Zsinat mint egyetemes zsinat a szenthagyomány megnyilvánulása, dokumentumai általában nem

tételes, hit és erkölcs dolgait érintő kijelentések, így egyes gyakorlati részleteiket – értéküktől és jelentőségüktől függetlenül – nem kell és nem is szabad az isteni kinyilatkoztatás részeként fölfognunk. Mindenesetre a zsinati konstitúció végzése nyomán bírta VI. Pál pápa a reform végrehajtását egy szakmai bizottságra, amely a tényleges, megreformált liturgikus könyvek összeállításáért volt felelős.

Ez a bizottság messze túllépett hatáskörén. A liturgia ügye – a történelemben példátlan módon – egy szűk szakmai közeg kezébe került, amely a '60-as évek mindent megújítani törekvő mámorában néhány év leforgása alatt olyan mértékű változtatásokat hajtott végre, amilyenekre régebbi korok még csak gondolni sem mertek volna. Ehhez járult később a liturgikus szövegek pontatlan vagy kifejezetten torzító népnyelvre fordítása, valamint számos olyan liturgikus divatjelenség, amelyet az illetékes szervek visszaélésként elítéltek, nem hagytak jóvá vagy legföljebb engedélyeztek, és mégis mintegy kötelezővé vált a szokásjog erejénél fogva. Mindezt mintegy az írástudók árulásaként alapozta meg egyrészt a liturgiátörténeti múlt egyes elemeire való téves vagy egyoldalú, de mindenképpen tendenciózus hivatkozás, másrészt a korszellem. Gondoljunk vissza a kor hangulatára, amint az öltözködésben, bútorokban, könnyűzenében, a társadalmi és érintkezési normák átalakulásában megnyilvánult, és érteni fogjuk, hogy milyen volt az a környezet, amelyben a megreformált liturgia fogant! Talán érthető volt a második világháború pusztítása után, a „polgári” értékrendben és főleg annak kifejezőmódjában csalódott, megcsömörlött, egy új és jobb világra váró nemzedék részéről. De fájdalmas, hogy ma, amikor már látjuk, hogy az ember és a társadalom erkölcsi megújítására tett kísérletek kudarcot vallottak, és mindkettő megmaradt látszólag változatlanul: a bűntől megsebezve, mégis az örökkévalóság perspektívájában, amikor lakásainkat lomtalanítva eltakarítottuk a '60-as, '70-es évek iparművészetének szörnyszülöttjeit és ruhatárunkból is száműztük a nejloningeket és trapéznadrágokat, templomaink és a bennük folyó szertartások még mindig egy letűnt korhangulatot idéznek.

E jelenségek ellen természetesen sokan tiltakoztak a katolikus hagyományt féltő egyháziak és világiak közül, olykor nem katolikusok is, akik fölismerték, hogy az ősi liturgia föladásával példátlan lelki és kulturális veszteség fogja érni nemcsak az Egyházat, de Európát és az egész művelt világot is. Az Egyház hierarchikus berendezkedése és az engedelmisség évszázadokon át kiérlelt szelleme mégis lehetővé tette, hogy a kijelölt bizottság a reformokat nagyobb ellenállás nélkül keresztülvigye. Ilyen körülmények között vált a régi liturgia vezéralakjává Marcel Lefebvre érsek, aki az általa alapított X. Szent Pius Papi Testvérülettel együtt megőrizte a rítus hagyományozásának folytonosságát és állandó kritikával illette a reformokat. Mindvégig tárgyalásokat folytatott Rómával, de idős korára bizonytalannak látta a hiteles katolikus tanítás és liturgia jövőjét, ezért a kifejezett pápai tilalom ellenére 1988-ban fölszentelt négy püspököt. Tettét nem az engedetlenség motiválta, hanem legjobb lelkiismerete. Az Egyház helyzetét oly mértékig válságosnak ítélte, hogy úgy gondolta: a lelkek java lehetővé teszi, sőt megköveteli a kánonjogilag aggályos lépést.

Tette kettős eredményhez vezetett. Egyfelől őt és híveit sokan mint engedetlen, szakadár csoportot bélyegezték meg (olykor, amint a közelmúltban botránnyá fajult Williamson-ügy is mutatta, szélsőséges politikai-ideológiai irányzatokkal hozták összefüggésbe), ezáltal a régi liturgiához való ragaszkodás szinte jóvátehetetlenül a pápai tekintély és a II. Vatikáni Zsinat elutasításának jelképévé lett. Másfelől viszont nagy számban maradtak olyan papok, szerzetesek és gyülekezetek, akik képesek voltak biztosítani, hogy a régibb hagyomány ne merüljön feledésbe. II. János Pál pápa ugyan kijelentette, hogy a törvénytelen püspökszentelés a szentelőkre (Lefebvre mellett egy brazil kollégájára) és a fölszenteltekre kiközösítést von – ezt a kiközösítést oldotta föl ez év januárjában XVI. Benedek pápa –, de egyben sietett egyértelművé tenni, hogy mindez nincs összefüggésben a liturgiával: a hagyományos szertartás az egyházi előjárók jóváhagyásával végezhető, az előjárókat pedig kérte a pápa,

hogy nagyvonalúan adják meg ezt a jóváhagyást. Ezért vált lehetségessé, hogy létrejöjjenek a Szentszékkel teljes közösségben lévő, rendezett egyházi helyzetben működő közösségek. Ezek azóta is tevékenyek, a közelmúltban pedig kifejezetten megszorodtak és kiterjesztették munkájukat. Mindazok, akik ilyen közösségek keretében vagy másként, de elkötelezettjei a hagyományos római liturgiának, nagyra értékelik Lefebvre érsek állhatatosságát, amely megalakulásuk szükséges előzménye és feltétele volt, de ragaszkodnak ahhoz, hogy a katolicizmus csak a római Szentszékkel való sértetlen egységben és az egyetemes zsinatok – köztük a teljes hagyomány összefüggésében álló II. Vatikáni Zsinat – tanítását elfogadva élhető hitelesen.

Magyarországon ilyen közösségek sokáig nem működtek. A X. Szent Pius Papi Testvérület keretei között előfordultak ugyan szentmisék és más szentségkiszolgáltatások, de ezek megmaradtak a közösség kényes jogállásának megfelelő, izolált helyzetben. Ugyanakkor jelen volt egy határozott liturgikus megújulási mozgalom, amely szép eredményekre vezetett a liturgikus lelkiség és katekézis, az egyházi zene, a zsolozsmavégzés, a hiteles népnyelvű fordítások és a megreformált szertartások hagyományos szellemben való végzése terén. A liturgikus megújulásban iskolázott fiataloknak természetes módon keltette föl érdeklődését a tiszta forrás: a hagyományos római liturgia. Egy belőlük létrejött csoport, a Szent Mihály Laikus Káptalan, miután éveken át imádkozta az ősi esztergomi zsolozsmát, majd a 2005-ös Katolikus Ifjúsági Világtalálkozón közvetlen kapcsolatba került a régi rítust őrző fiatalok nemzetközi szervezetével, 2006 nyarán kérte Erdő Péter bíboros-prímást, hogy járuljon hozzá Budapesten a hagyományos szertartású szentmisék havonkénti végzéséhez. Így – néhány szórványos előzmény után – a hierarchia által engedélyezve Magyarországon is újjáéledt a hagyományos liturgia.

XVI. Benedek pápa motu propriójának érvénybe lépése után nem sokkal ezeket a szentmiséket immár minden vasár- és ünnepnapon módjuk lett végezni. Budapesten, a Belvárosi Nagyboldogasszony-Föplébániatemplomban azóta is ebben a rítusban mutatja be a szentmiseáldozatot Kovács Ervin Gellért premontrei atya, fölkészült asszisztencia és szköla szolgálata mellett. Idén a régi liturgia újabb papot kapott Alácsi Ervin János tábori lelkész személyében, aki Szegeden, az alsóvárosi ferencesek templomában miséznek minden vasárnap. Kisebb rendszerességgel vagy alkalmasszerűen az ország más városaiban, falvaiban is vannak szentmisék, de nyilvános zsolozsma, keresztelés, bérálás, esküvő és gyászszertartás is egyre gyakrabban történik ebben a rítusban. E folyamatba illeszkedett Barsi Balázs atya június 14-i szentmiséje, amely – reméljük – sokat segít majd abban, hogy őseink liturgiája a Szentatya szándékának megfelelően újra elterjedjen Isten dicsőségére, papjaink és a hívek lelki javára.

II.

Ahogy a megreformált liturgiát tévesen nevezik a II. Vatikáni Zsinatra hivatkozva „zsinati” liturgiának, éppúgy félrevezető, ha a hagyományos római rítust tridentinek (trentóinak, trientinek) nevezzük. A megjelölés abból származik, hogy a Tridenti Zsinat után kibocsátott szertartáskönyvek címlapján rendszerint szerepelt az „ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum” fölirat, hogy tudniillik az adott könyv a Tridenti Zsinat döntése nyomán lett megújítva. Az elnevezés ugyanakkor azt sugallja, hogy a Tridenti Zsinat – akárcsak a II. Vatikáni Zsinat – valamiféle liturgikus reformot hajtott végre, és ennek eredményei volnának a megfelelő könyvek. Egy ilyen megközelítésben a „tridentí” liturgia az ellenreformáció és a barokk lelkiség kifejezője lenne, amely alkalmas és célszerű volt a XVI–XVII. században, de időszerűségét veszítette a XX. századra. Ezért jogosnak tűnik, hogy a XX. század egy, a tridentinhez hasonló zsinati reform révén kialakítsa a maga történelmi viszonyaihoz legjobban illeszkedő liturgiát. De a Tridenti Zsinat nem hajtott végre ilyen értelemben vett liturgikus reformot, és a „tridentí” könyvekben rögzített liturgiának egyetlen olyan vonása sincs,

amelyet az ellenreformáció vagy a barokk kor viszonyai hívtak életre. Hogy ezt tárgyilagosan kimutassuk, az alábbiakban időben visszafelé haladva áttekintjük a „tridenti” forma ma érvényben lévő (1962-es) változatának viszonyát történelmi előzményeihez.

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus meg gondolásai a XIX–XX. századi liturgikus megújulási mozgalom célkitűzéseit és eszméit visszhangozták. Ezek az eszmék és célkitűzések szinte soha nem a liturgia tartalmára, azaz szövegeire, gesztusaira vonatkoztak. Inkább kapcsolódtak a liturgia élethelyzetéhez, „kivitelezéséhez”, befogadásához. Kiemelkedtek ezek közül a nagyobb mértékű népnyelvűség és ezzel összefüggésben a hívek értőbb, szövegi és zenei szempontból is tevékeny részvétele; az ünnepélyes, nagy térben mozgó, sokszereplős szertartásrend előnyben részesítése az egyetlen pap és ministráns által végzett, olvasott misékkal szemben; a gregorián ének és a klasszikus vokálpolyfónia használata az egyházi zenében; bizonyos mértékű változatosság, amely azonban nem egyéni ötletekből, hanem a római liturgia történelmi variánsainak kincstárából merít; végül némi lehetőség a szertartások egyszerűsítésére, ha a teljesebb formát a körülmények nem teszik lehetővé. Hangsúlyozzuk, hogy mindez a liturgia tulajdonképpeni tartalmának átalakítása nélkül is lehetséges lett volna. E szempontok és fölvetések jogosságát a régi rítus józan gondolkodású hívei sohasem vitatták. Paradox módon ezért kijelenthető, hogy a mozgalom és a zsinat által kezdeményezett liturgikus megújulás nem következett be: a főntebb fölsorolt változtatásokat a tényleges római rítuson nem hajtották végre, helyette egy új, a régebbivel csak jogi folytonosságban lévő liturgiát alakítottak ki, amely sok tekintetben tovább hordozta az ’50-es és ’60-as évek gyakorlatának hiányosságait.

A liturgikus mozgalom azonban már a zsinat előtt vezetett kedvezőtlen eredményekhez. Nem elsősorban a fölvetésekben volt a hiba, sokkal inkább a végrehajtás módjában. Az újkori egyháztörténelemben a liturgikus döntéshozás a pápa és a legmagasabb kúriai szerv, a Rítuskongregáció kezében maradt. Amikor a mozgalom törekvéseit fölkarolták a pápák, ez gyakran vezetett hirtelen, kizárólagos és visszafordíthatatlan intézkedésekhez. Így Boldog XXIII. János pápa 1960-ban nagyszabású naptár- és rubrikareformot hajtott végre; XII. Pius 1951–1956-ban teljesen átformálta a nagyhét szertartásrendjét; ugyanő 1945-ben – szerencsére nem kötelező jelleggel – új, erősen vitatott latin zsoltárfordítást hagyott jóvá (ezt utóbb a II. Vatikáni Zsinat is tévútnak tekintette); X. Szent Pius 1911-ben átalakította a breviárium zsoltárelosztásának évezredes rendjét és megkezdte a XXIII. János által teljessé tett, főntebb említett rubrikareformot. Ezek a lépések számos meg gondolandó elemet is tartalmaztak, de két, általános hibájuk mindenképpen föl róható. Az egyik, hogy a pápai hatalom közvetlenül és rendeletileg avatkozott be a liturgia lényegét érintő kérdésekbe, így azt a hatást keltette, hogy fölötte áll az emberemlékezetet meghaladó hagyománynak. A másik, hogy az egyre sűrűsödő változtatások megrendítették a liturgia szilárdságát, meggyengítették a hívek és klerikusok azon hitét és benyomását, hogy szertartásaik időtlenek, mintegy a történelem fölött állnak. Ezzel óhatatlanul előkészítették a talajt egy, a hagyománnyal radikálisan szakító, központilag elrendelt és lebonyolított reformsorozatnak.

Mindez a XX. századig nem volt jellemző. A Tridenti Zsinat után, 1568 és 1614 között kinyomtatott liturgikus könyvek változatlanok maradtak mindvégig, egyedül újabb ünnepek bevezetése és az ünnepek rangjának olykori módosítása, a rangsor részletezése jelentett változást, valamint az, hogy VIII. Orbán pápa fölhatalmazásával egy bizottság 1630-ban a korabeli, klasszicizáló ízlésnek megfelelően fogalmazta át a római breviárium latin himnuszait.

Maguk a Tridenti Zsinat után kibocsátott könyvek is alig tértek el zsinat előtti előzményeiktől. Ez azonnal bebizonyosodik, mihelyt valaki az első „tridenti” forrásokat összeveti a XV. század második felében először kinyomtatott római könyvekkel. A szertartások szerkezete, összetétele, végzési módja változatlan, csupán némi puritanizmus fedezhető föl a zsinat után abban a tényben, hogy jelentősen csökken az ünnepek száma. Ezen kívül csak a zsolozsma

príma órájában találunk egy kisebb módosítást (a vasárnapi, egykori „hosszú príma” öt zsoltarának elosztását öt hétköznapra). Így megállapíthatjuk, hogy a „tridenti reform” nem állt másból, mint a régi római könyvek átnézéséből és javított kiadásuk megjelentetéséből.

Nem igaz az uniformizmus sokszor fölhányortogató vádja sem. A XVI. századi liturgikus gondolkodás valóban hajlamot mutatott az egységesítésre, de kötelezővé csak a püspöki szertartások szintjén tette, ahol az egységesedési folyamat a XIII. század óta egyébként is zajlott. A mise és a zsolozsma tekintetében csak a 200 évesnél fiatalabb rendi és egyházmegyes hagyományok voltak kötelesek föladni rítusukat, és használatba venni a római könyveket, a többiek megtarthatták ősi, tiszteletreméltó rítusváltozatukat. A rituále szertartásai pedig, mint például a körmenetek, a keresztelés, a házasságkötés vagy a halotti rítusok, a XX. századig megmaradtak egyházmegyes hatáskörben. Más kérdés – de nem a Tridenti Zsinat vagy az azt követő pápák felelőssége –, hogy a gyakorlatban szinte minden egyházmegye és szerzetesrend áttért a római kúria rítusára.

Ez a rítus korábban csupán a pápai udvar és a ferences rend saját hagyománya volt. Másutt minden egyházmegye a saját szokására hivatkozott, a liturgikus döntéseket a püspök és a székeskáptalan, szerzetesrendek esetében az általános rendgyűlés (capitulum generale) hozta. Ez a látszólag központosítatlan állapot mégis nagy hatékonysággal őrizte meg a római liturgia főbb vonásait. Éppen azért, mert nem volt mód egyetlen központból, a teljes római egyházra kiterjedően intézkedni, a liturgia tételtípusai, szöveganyaga, jellemző gesztusai bámulatos változatlanságban őrződtek meg mindenfajta központi szabályozás nélkül. Ugyanakkor a tételek elrendezésében, a gregorián dallamok használatában, a liturgikus gesztusok válogatásában és összerendezésében egyéni hagyományok jöttek létre, amelyek alkalmasan fejezték ki egyrészt a Rómához kötődő, nyugati egyházak közösségét, másrészt az adott intézmény vagy térség sajátos voltát. Ezek a rítusváltozatok az újabban sokszor hangoztatott és félreértelmezett inkulturáció természetesen kifejlődött, hiteles megnyilvánulásai voltak. Az, hogy Európa egyházai mindnyájan Róma városának rítusát vették át, a karoling egyházszerzők műve volt. Róma tekintélye miatt valószínűleg már a VII. századi zarándokok közvetítettek római liturgikus könyveket és szokásokat az Alpokon túlra, de hivatalos, programszerű romanizációra csak Kis Pipin és Nagy Károly uralkodása alatt került sor. A cél ebben az időben a római gyakorlat teljes átvétele volt az egész birodalomban, aminek áldozatul estek a korábbi, úgynevezett regionális rítusok. Ezek nem abban az értelemben jelentettek változatokat, mint a főntebb tárgyalt, karoling kor utáni rítusok. A különbség köztük és a római gyakorlat között jelentősebb volt: viszonyuk a római hagyományhoz megközelítőleg olyan, mint a bizánci rítus viszonya az örmény, kopt, szír vagy etióp rítusokhoz. Biztosan nagy veszteség, hogy ezek, vagyis például a gallikán, a mozarab vagy a beneventán rítus nem maradhattak fenn (egyedül Milánó és környékének rítusa, az ambroszián hagyomány őrződött meg egy szűk körben), de nagy eredmény, hogy a római rítus – bizonyos mértékig gazdagodva az elnyomott regionális rítusok elemeivel és lelkületével – kidolgozott, szilárd helyzetre tett szert és több mint ezer éven át egy változataiban is egységes szokásrendet adott az európai és európai eredetű kereszténységnek. Ez a nagyszabású egységesítési és missziós folyamat vezetett a római liturgia rendszeres írásba foglalásához a VII. századtól fogva. Tulajdonképpen ettől kezdve vannak kézzelfogható, tárgyilagos adataink a római liturgiáról, így minden más, az őskeresztény szokásokra hivatkozó spekuláció csupán töredékes információkra épít. Sajnos gyakran fordul elő mind a mai napig, hogy egyes szakértők az általános tájékozatlanságot kihasználva ilyen töredékinformációkkal igyekeznek igazolni egyes, egyébként igazolhatatlan újításokat. A VII. század viszont valóban a római liturgia nagy időszaka: nem véletlen, hogy hagyományosan az e század elejét meghatározó pápának, Nagy Szent Gergelynek tulajdonítják alapvető összeállítását. Ha ez az állítás történetileg nem is mindenben igazolható, szimbolikusan sokat elárul. Nagy Szent Gergely mint a nyugati egyházatyák közül az utolsó valóban a patrisztikus

kor lezárója. A VII. századi római liturgiarendezés nem egyéb, mint az egyházatyák korának szellemiségében fogant gyakorlat összegzése és szabályozása, mintegy a patrisztikus kor érett gyümölcseinek betakarítása. Így nagy valószínűséggel következtethetünk arra, hogy mindaz, amit keleten és nyugaton a hagyományos keresztény liturgia alapjának ismerünk, még rendszerezetlen, képlékeny formában a kereszténység IV. századi fölszabadulása utáni évszázadokban keletkezett, és egy kevésbé termékeny, de hagyományteremtő korszakban vált áttekinthető, maradandó jelenséggé.

Mi sem mutatja ezt jobban, mint a hagyományos római liturgia és a különféle keleti hagyományok összevetése. Sokszor épp a legképzetlenebb, leginkább közvetlen, érzéki benyomásaikra hagyatkozó hívek állapítják meg, hogy a „tridenti” rítus a görögkeleti szertartásra emlékezteti őket. És valóban: bár a rítus szerkezete, összetétele alapvetően más, szemléletében és gesztusaiban ugyanaz az érzület, ugyanaz a misztériumos látásmód fejeződik ki. És hozzátehetjük, hogy hasonló a tapasztalatainak, aki a Közel-Kelet vagy Afrika keresztényeinek távolabbi és egzotikusabb, de szintén apostoli folytonosságra visszavezethető liturgiáival ismerkedik meg. A római, és a rómainak egyik változatát jelentő „tridenti” rítus egyike ezeknek. Valóban Szent Gergely liturgiája, ahogyan Bizánc Szent Vazul és Aranyszájú Szent János, Jeruzsálem Szent Jakab, Alexandria Szent Márk liturgiájának örököse.

Végül válaszolnunk kell arra a kérdésre, amely Krisztus és az apostolok liturgiájának az egyházatyák korának liturgiájához való viszonyát boncolgatja. Természetesen a bibliai kor emberei és az első, házaknál gyülekező, sokszor üldözött keresztények nem rendelkeztek olyan kidolgozott szertartásrenddel, mint amelyet az egyházatyákkal kezdődő fejlődés hagyományozott ránk. De az üldözések szüneteiben mindig is törekedtek arra, hogy fegyelemben és szépségben szolgáljanak az Úrnak, istentiszteletüket mélységes hódolat és rendezettség hassa át. Az evilági szépséggel szembeni idegenkedés hullámai ellenére az is egyre jellemzőbbé vált, hogy a megtestesülés vallása nem utasította el az anyag művészi megmunkálását és a szent szövegek dallammal való megszólaltatását, így legfőbb ihletőjévé vált az építészet, a képzőművészet, a költészet és a zene nagy teljesítményeinek. Ez a folyamat semmiképpen sem tekinthető az Egyház kezdeti állapota megromlásának. Az Egyház emberi szinten már az apostoli korban is romlott volt. Amennyiben tiszta volt és makulátlan, azt isteni Jegyesének köszönhette. Isteni Jegyese pedig ugyanaz maradt egész történelme folyamán mindmáig: nem valamiféle kezdeti impulzust adott neki, amely később magára maradva elgyengülhet, hogy újra meg újra a kezdetekhez visszatérve kellene belőle erőt meríteni. Hanem vele van az idők végezetéig, így szerves, nem emberi kéz alkotta fejleményeiben, változásaiban örökké Ő munkálkodik. Mindenekelőtt ott, ahol a neki fölékesített menyasszonnyal kiváltságos módon találkozik: a mennyei Jeruzsálemet előképező, földi liturgiában.

(Folytatjuk)

III. A rítus tartalma

1. Szövegek
2. Rubrikák
3. Zene
4. Épületek, tárgyak
5. Források

IV. A rítus lelkülete

1. Szent nyelv, elleplezés
2. Keletelés
3. Csönd, rétegzettség
4. Eucharisztikus fegyelem
5. Monotónia, terjedelem
6. Rubricizmus